

JOSEP M. BENET I JORNET, «Aspectes de la passió amorosa en l'obra de Guimerà», a *Serra d'Or*, núm. 433 (1996, Gener).

Els seus amics, els seus coreligionaris, el món oficial, conservador, que l'envoltava i al qual ell se sentia, en principi, integrat, la societat benestant en general, però també, compte, els seus enemics ideològics, els seus detractors, i en bona mesura les generacions successives de persones i moviments culturals que vingueren després, ens van donar la imatge d'un Àngel Guimerà mansoi, simple, esquemàtic en els seus plantejaments teatrals, un escriptor que tanmateix, de tant en tant, s'alçava amb una certa força dramàtica, malgrat haver treballat sempre, es deia, amb material innocent, primari, i amb uns personatges lineals, plans.

Dalí, a l'altre extrem dels corrents estètics, jove avantguardista iconoclasta, el va titllar, entre d'altres epítets que avui estalviaré, de «putrefacte». Jo no sé si, a la llarga, va ser més putrefacte Guimerà que Dalí, però tant se val, va ser Guimerà qui va quedar ficat en el clixé. Un clixé que,

malauradament, excepte per a alguns admiradors sovint un punt resclosits, s'havia de mantenir anys i panys.

Però el Guimerà real, vull dir l'únic Guimerà real possible, el de les seves obres, és molt més valent, complex i arriscat que no pas allò que suposava la visió edulcorada dels seus devots de dreta, o el que inventava la visió menyspreadora dels seus detractors d'esquerra. De fet, un grapat d'obres seves resisteixen al pas del temps, vigoroses avui com ho eren ahir. Els adjectius d'esquemàtiques, de simplistes, d'ingènues, etc., s'hi estavellaven inútilment, com també contra l'admiració del públic i l'esgarrifança del lector. Potser els estudiosos de la literatura teatral encara no ens han explicat prou bé alguns perquè del fenomen.

UNA LITERATURA ARRISCADA I ATREVIDA

El dramaturg, l'escriptor en general, es mou sempre al voltant d'uns quants temes, no gaires, que l'obsedeixen i que afloren una vegada i una altra en el text escrit. És ben sabut i no descobreixo res. Potser el gran tema bàsic de Guimerà sigui la defensa dels éssers «diferents» que el món i els homes no saben entendre, acceptar i assimilar.

Un tema que podia ser-li donat per la formació romàntica, però que va mantenir, segurament, per un origen familiar poc ortodox i per particularitats íntimes de la seva persona. Intueixes que si va defensar tan aferrissadament la diferència, i altres hi han dit, va ser perquè es va sentir sempre al marge. I diferent.

De tal manera que l'home d'ideologia oficialment conservadora que era Guimerà s'entestava a dibuixar, malgrat això, una imatge decididament positiva d'aquella mena de fauna humana que les classes amb les quals se sentia implicat rebutjaven sense contemplacions. Una cosa feia terror a Guimerà, la violència social. La utilització de la violència per a aconseguir canvis, els que fossin, diria que el terroritzava. Les bombes el terroritzaven. Però en canvi va denunciar el racisme, va batallar a favor dels bords, va procurar entendre algunes de les raons dels anarquistes i va arribar a enfrontar-se subtilment amb l'Església —ell, que havia escrit un *Jesús de Nazareth* o un *Mossèn Janot*— per defensar, en una peça com *L'Eloi*, la separació matrimonial. I l'any 1906.

Així doncs, malgrat les aparences, unes aparences epidèmiques que ell mateix potser cultivava —i en això em

recorda Víctor Català—, va escriure una literatura dramàtica arriscada, atrevida. Però, bona?, pot demanar-me algú. Perquè un escriptor que s'arrisca no és necessàriament un escriptor bo. La resposta, no cal que la doni jo. Gràcies a Déu, avui comencen a proliferar veus d'admiració davant de peces concretes del nostre dramaturg, veus que vénen tant del públic com de la crítica. I a les quals fa anys que m'afegeixo.

I bé, precisament alguns dels moments més feliços del teatre de Guimerà es troben en els seus conflictes amorosos o passionals. Guimerà va escriure moltes històries d'amor. De fet, gairebé gosaria dir que només va escriure històries d'amor. Fins *En Pólvora* o *La festa del blat*, per exemple, on planteja el tema ja citat de l'anarquisme, són peces que en darrera instància es justifiquen per la història d'amor que contenen, i el conflicte col·lectiu, d'alguna manera, hi resta supeditat.

Unes històries d'amor que, en el gruix de les creacions més aconseguides, les que transcorren en ambients humils, ja sigui sobretot al camp però també a la ciutat, es manifesten per mitjà d'uns personatges que a primera vista podríem qualificar de purs, d'innocents... Aparentment tan purs, tan

innocents, que més d'un cop el lector o espectador els ha pres per ximplés.

Anem a pams. Ben sovint els protagonistes de Guimerà, malgrat l'aparença d'un cert bany realista, reaccionen segons uns paràmetres que els allunyen de l'estricta versemblança. Segurament mai no ha existit ni podria existir ningú com el Manelic de *Terra baixa*, com el Marcó d'*En Pólvora*, com l'Oriola o el Jaume de *La festa del blat*, com l'Àgata de *La filla del mar* o com el Jon de *Sol, solet*. Són productes literaris, pura literatura. Però literatura que, dins el món paral·lel que Guimerà inventa, funciona a la perfecció. Literatura que deforma la realitat però que ens colpeja l'estómac amb la seva veritat, i que de retop, extrapolant, ens il·lumina les zones fosques d'aquella realitat a la qual directament, cal convenir-ho, no pertanyen.

Són literatura, però una literatura que funciona. Que funciona, sobretot, a partir dels mecanismes sorprenents, poc convencionals, de les passions amoroses que dibuixa. La ingenuïtat i la innocència dels grans personatges de Guimerà són pura aparença per a enganyar els curts de vista. Bona part de les històries d'amor que va escriure no tenen res de primari. Al contrari, són complicades,

especials, inquietants. Responen a un model que té variants, però també uns trets comuns molt recognoscibles, i arriben a graus considerables de complexitat, gairebé diria de perversitat, si no fos que no estic segur de què vol dir, quan entrem dins el camp dels afectes, la paraula perversitat. [...] Aquest és Guimerà, un dramaturg potent i fascinant que, en l'abundància dels seus bons moments, no té res de mansoi ni d'esquemàtic, que sap precipitar-se per les complexitats d'unes relacions turbulentes, fascinants, marcades, diguem-ho d'una vegada, per un sadomasoquisme decidit i insistit. [...] Passem a *Maria Rosa*. Els fàl·lics i sàdics instruments de realització amorosa, els trobem aquí per partida doble. [...] A *Maria Rosa*, en el record, la coneixença de la protagonista amb el seu home va produir-se quan ell es va clavar una agulla al peu, agulla que havien posat al cup altres noies, i que Maria Rosa li va arrancar. Una penetració dolorosa, sang i vi que es barregen, i queda establerta la relació d'amor. Després, al final de la peça, en la nit nupcial amb el nou marit, en lloc d'obrir el seu cos a l'embranchida sexual de l'home, la protagonista el fereix mortalment, substitutiu de la còpula doblement canviat de signe; en primer lloc, perquè el fal·lus s'ha convertit en ganivet, en segon lloc,

perquè la persona penetrada no és la dona, és l'home.
Com abans, en el cas de l'agulla. [...]

UN CLÀSSIC AUTÈNTIC

Sexe tòrbol, sadisme, inversió de rols actius i passius en la parella... L'èxit mundial de què va gaudir Àngel Guimerà no va ser cap casualitat. Aquest personatge ambiciós, aquest «solitari i terrible ambiciós», que és com el va definir Josep M. de Sagarra, no va ser el llepafils estereotipat que tant de temps ens han volgut vendre uns senyors que o bé no coneixien realment la seva obra o bé no van saber llegir-la. M'he centrat en el tema de la passió amorosa, però ens hauríem dut també bones sorpreses si m'hagués calgut comentar altres aspectes del nostre esplèndid dramaturg. Ara, la tria ens ha permès entreveure un Guimerà valent, vigorós, que baixà als abismes de la passió amb un atreviment i una gosadia insòlits en el teatre de la seva època. Més diré, havien de passar molts i molts decennis fins que nous dramaturgs del país no s'atrevisser a descriure relacions amoroses tan intenses i complexes. I

dubto, a més, que cap hagi estat capaç de tornar-ho a fer amb l'alenada genial que ell, en canvi, va aconseguir.

És un autèntic orgull pel nostre teatre poder comptar amb la figura universal d'Àngel Guimerà, aquest clàssic autèntic, que ho és perquè continua viu, perquè continua esgarrinxant-nos l'ànima, i que va néixer, malgrat tot, fa cent cinquanta anys.